

Makale Gönderim Tarihi: 18.09.2023 - Makale Kabul Tarihi: 14.10.2023

TERÖRÜN KÜRESELLEŞMESİ: EL-KAİDE VE İŞİD TERÖR ÖRGÜTLERİNİN BENZERLİK VE FARKLILIKLARI*

Said OKTAY**

Öz

ABD'deki 11 Eylül terör saldırıları, terörizmi uluslararası gündemin en üst sırasına taşımakla kalmayıp aynı zamanda terörizm çalışmalarına olan ilgiyi artırmıştır. Bu saldırıları gerçekleştiren El-Kaide gibi cihatçı örgütler üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu makale, önde gelen dini motifli terör örgütleri olarak El-Kaide ve İŞİD arasındaki benzerlikleri ve farkları göstermeye çalışmaktadır. Makalede, bu dini motifli örgütlerin güçlü benzerliklerine rağmen, bütünüyle özdeş olmadıklarını ve farklılıklarının keskin ve keskin olmayan yanlarını göstermeye çalışılmıştır. Bu çalışmada, aktörlerin ideoloji, amaç ve strateji kategorilerinde benzerlikleri ve farkları, temel kaynaklar üzerinden ana hatlarıyla analiz edilmektedir. "El-Kaide; ideolojik ve örgütsel yapısı ve gerçekleştirdiği eylemlerin kapsamı ile global bir terör örgütüdür. El-Kaide, 11 Eylül saldırılarıyla uluslararası gündeme gelmiş ve din temelli terörizm dalgasının ilk ve belirgin örneği olarak kabul edilmiştir. El-Kaide, İslam motifli ideolojiye dayanan bir örgüt olarak ortaya çıkmış ve bu ideolojiyi kullanarak küresel terör eylemleri gerçekleştirmiştir. İŞİD ise daha sonraki dönemde ortaya çıkmış ve El-Kaide benzeri bir ağ yapısını aşarak kendine özgü bir "devlet" benzeri yapılanma kurmuştur. İŞİD, Irak ve Suriye'de toprak kontrolü sağlamış ve bu bölgelerde bir "devlet" oluşturma hedefi gütmüştür. Bu durum küresel terörizmin dönüşümünün bir göstergesidir, çünkü İŞİD hem geleneksel terör eylemleri gerçekleştirmiş hem de devlet benzeri bir varlık inşa etme yolunda ilerlemiştir. Bir başka deyişle El-Kaide küresel terörizmin başlangıç dönemine ait sembolik bir örnek olmuş, İŞİD ise küresel terörizmin geldiği noktayı göstermiştir. Bu iki örgütün farklı stratejileri, hedefleri ve benzerlikleri, küresel terörizmin yaşadığı değişimi daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Terörizm, EL-Kaide, İŞİD, Ortadoğu, Afganistan.*

* Bu makale "11 Eylül Saldırıları Sonrası Afganistan Bağlamında Türk-Amerikan İlişkileri" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler ABD, mail: msai-doktay@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5748-1218

Globalization of Terrorism: Similarities and Differences Of Al-Qaeda And Isis Terrorist Organizations

Abstract

The September 11th terrorist attacks in the United States not only brought terrorism to the top of the international agenda but also increased interest in counterterrorism efforts. Many studies on jihadist organizations, such as Al-Qaeda, which carried out these attacks, emerged rapidly. This article attempts to illustrate the similarities and differences between the prominent religiously motivated terrorist organizations, Al-Qaeda and ISIS. In this article, despite the strong similarities between these religiously motivated organizations, efforts have been made to demonstrate that they are not entirely identical, and their distinctions can be both sharp and subtle. This study analyzes the actors' similarities and differences in terms of ideology, objectives, and strategies based on primary sources. "Al-Qaeda is a global terrorist organization with its ideological and organizational structure and the scope of its actions. Al-Qaeda came to the international agenda with the September 11 attacks and is considered the first and most prominent example of religion-based terrorism. When comparing the two organizations, it is important to focus on the characteristics of each to better understand the evolution of global terrorism. Al-Qaeda emerged as an organization based on Islamic ideology, using this ideology to carry out global acts of terrorism. ISIS, on the other hand, emerged later and, surpassing the Al-Qaeda-like network structure, established a unique "state"-like organization. ISIS gained control of territory in Iraq and Syria and aimed to create a "state" in these regions. This is an indicator of the transformation of global terrorism because ISIS has both conducted traditional terrorist acts and progressed in building a state-like entity. In short, Al-Qaeda is a symbolic example of the early phase of global terrorism, while ISIS is an example that demonstrates the point at which global terrorism has arrived. The different strategies and objectives, as well as their similarities, help us better understand the changes in global terrorism."

Keywords: *Terrorism, EL-Qaeda, ISIS, Middle East, Afghanistan.*

1. Giriş

SSCB'nin Afganistan'ı işgali sırasında ve geri çekilmesiyle beraber gerekli altyapı ve zamanı yakalayan grupların "temel-taban" anlamına gelen El-Kaide'yi kurması beklenen bir gelişme olarak görülmüştür. El-Kaide'nin ismini, Abdullah Azzam, Arap cihatçılardan oluşturduğu ordusunu sürekliliği olan bir hale getirmek için çabalarla icat etmiştir ve örgütün ismi başlangıçta El-Kaide el Sulbah'ken Bin Ladin'le birlikte El-Kaide olmuştur. Kuruluşunda sadakat, özveri, kararlılık, irade ve sadelik

gibi ahlaki değerleri yüceltme ihtiyacı gören El- Kaide 1980'lerin sonlarına doğru cihat için toplanmış Mekteb el Hidamat'ı kurmuş grupların bir araya gelmesiyle büyümüştür.(Philippe Migaux, 2016, s.391)

Başlangıçta Abdullah Azzam'ın cihat anlayışıyla şekillenen mücadele Ladin ve Zevahiri'nin farklı görüşleriyle boyut değişmiştir. Azzam, cihadın Sovyetlerin çekilmesiyle birlikte sona erdiğini düşünürken Ladin ve Zevahiri cihadın küresel bir boyuta ulaşması için çabalamış ve bu çabalarını ilk olarak kendi ülkelerindeki yönetimlerin yani Suudi Arabistan ve Mısır'ın yönetimlerini İslam dışı olarak addederek devam ettirmişlerdir. Daha sonrasında ise ABD'ye karşı küresel bir cihat ilan ederek eylemlerini hızlandırmıştır.(Öztürk, 2019, s.193)

El-Kaide, Darüsselam ve Nairabi'de ABD büyükelçiliklerine yapılan saldırılarla adını duyurmuştur. Daha sonrasında 11 Eylül saldırılarının faili olarak benzer gruplar arasında saygınlığı ve küresel bilinirliği oldukça artan El-Kaide, ABD'nin, Afganistan ve Irak müdahalelerine zemin hazırlayan yegâne aktör olmuştur.(Sönmez, t.y., s.136)the subsequent “Afghan Jihad” was supported by the West in the bipolar international system back then and the mujahideen were widely praised in the Western media. After the defeat of the Soviets along with the Soviet inability to keep up with the military and economic race that caused the end of the Cold War, a new approach was adopted. During this period, a significant portion of the fighters of both Afghan origin and the ones coming from other countries moved to more organized structures, Taliban gained power and a new threat emerged with al-Qaeda attacks in the early 90s. In this process, some of the “mujahideen” who were praised in the USSR intervention started to be regarded as a key threat to the security of the region and the world. This issue, which entered the world agenda more seriously after 9/11, has become one of the top priorities in the international security agenda together with the Iraqi al-Qaeda and the DEASH. In this study, after briefly mentioning the al-Qaeda structure and its transformation since the Soviet intervention, the emergence of DEASH, its exceptional financial power and the visibility in the cyber world will be discussed. The post-ISIS scenarios and the way forward to counter those will be evaluated.”,”language”:"tr”,”source”:"Zotero”,”title”:"El-Kaide'den DEAS Sonrası Döneme: Küresel Militan Selefî Hareketin Dönüşümü ve Geleceği”,”author”:[{“family”:"Sönmez”,”given”:"Göktaş”}]]”,”schema”:"https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json”}

Bin Ladin, Abdullah Azzam'ın suikasta uğramasının ardından doğduğu yer olan Suudi Arabistan'a giderek, elde ettiği prestiji, yazılı ve görsel medyada fazlaca yer edinerek sağlamlaştırmıştır. Suudi Kraliyet ailesiyle oldukça yakın ilişkilere sahip olan Ladin, Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrasında gitgide Kraliyet'in dini ve yönetsel amaçlarından uzaklaşmıştır. Bu uzaklaşmanın başlıca sebebi Müslüman olmayan askerlerin kutsal topraklara ev sahipliği yapan Suudi Arabistan'a yerleşmesidir. Ladin, Afganistan'daki başarısını Irak'a karşı da gösterebileceğini düşünüp Suudi yöneti-

mine bu düşüncesini iletmiş ancak müspet bir cevap alamayınca yabancı askerleri bölgeye yerleştiren devletler, özellikle ABD, Ladin'in başlıca hedefi haline gelmiştir. (Philippe Migaux, 2016, s.394)

El-Kaide'nin üstlendiği 11 Eylül Saldırıları, uluslararası ilişkilerde bir dönüm noktası olarak görülmüş ve daha sonrasında El-Kaide'nin ardından gelen Boko Haram, el-Şebap, Irak ve Şam İslam Devleti'nin uzantısı olan IŞİD gibi örgütlerin yayılmasında ve halef- selef ilişkisine girmesinde önemli bir yer edinmiştir. (Öztürk, 2019, s.169)

El-Kaide, Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesi sürecinde direniş için dünyanın dört bir tarafından savaşçıların toplanması sonucu temelleri atılmış, Bin Ladin tarafından da sistemli bir terör örgütüne dönüşmüştür. Örgüt Sovyet işgaline karşı direniş gösterirken ABD ve Suudi Arabistan tarafından desteklenmiştir, 1991'de ABD'nin Irak harekâtından sonra örgüt ABD'yi ve harekâta destek verdiğini düşündü hükümetleri hedef alarak silahlı eylemler gerçekleştirmiştir.

Bin Ladin Afganistan'ı ulaşılması güç arazi yapısı, karasal zorlayıcı iklimi, geniş yüzölçümü ve demografik yapısından dolayı merkez olarak görüyordu ve bu yönden çocukluğunu yaşadığı çöllerden huzuru burada bulduğunu ima eden açıklamalar yapıyordu. El-Kaide ve Ladin için sefeli savaşçıları eğitmek ve Pakistan ve Suudi Arabistan tarafından kolayca desteklenmek adına Afganistan, en elverişli lokasyonu sağlamaktaydı. (Philippe Migaux, 2016, s.398) Burada yetiştirilen ve eğitilen radikal dincilerden bazıları ülkelerine dönüp bazıları da başka gruplara katılarak edindikleri savaş bilgisi ve örgütün kendi "cihat" anlayışını çevrelerine yayarak Ortadoğu'dan Asya'ya kadar geniş bir yelpazede faaliyete geçtiler. 11 Eylül saldırılarının ardından, ABD öncülüğündeki koalisyonun, Afganistan'ı işgaliyle birlikte ses getirecek eylem hazırlama ve planlama yetileri sekteye uğrayan El-Kaide, Azzam'dan Ladin'e örülü yapıdaki "cihat" anlayışını dünyaya yayarak kontrolün kontrolsüzlüğe geçmesine imkân vermiştir.

Bin Ladin ve Eymen el Zevahiri'nin propaganda için kullandıkları görsel ve yazılı medya, ikilinin ve genel olarak örgütün ideolojisini dünyadaki tüm Müslümanlara yaymak için başarıyla kullanılmıştır. Ladin, ABD'nin Afganistan'a başlatmış olduğu operasyondan saatler sonra, 11 Eylül saldırılarında kullanılan uçakları kaçırdığı tespit edilen 19 saldırganı övgüler yağdırmıştır. *"Allah, Amerika'yı yok etmeleri için İslam'ın ön cephesi olan bir grup öncü Müslümanı kutsadı"* ve *"Filistin'de barış hüküm sürmeden, Amerika'nın barış içinde yaşamayacağına Allah'a yemin ederim"* açıklamalarını yaptığı bir video kaset yayınladı, aynı kasette Eymen el-Zevahiri'nin *"Amerika, bu İsrail'i, bu sürekli suçu 50 yıldır yaratarak suçluların başı olmuştur. Müslüman âlemi bu suçu asla kabul etmeyecektir."* açıklaması da bulunmaktadır. (Kuloğlu, 2011, s.78)

Amacı, Müslüman bir diaspora toplumu oluşturmak ve kendine yakın olan grupları radikalize etmek olan bu yayınlar Afganistan'daki kamplarda yetiştirilmek üzere binlerce teröriste ulaşmıştır. (Philippe Migaux, 2016) ABD'nin Irak'ı işgaliyle birlikte

Ladin ve Ladin'in "cihat" anlayışını benimseyen Ebu Mus'ab ez- Zarkavi'nin elindeki cihatçılar ve onlara aşılacakları "cihat" anlayışı Irak üzerine yoğunlaşmıştır. İşgal sırasında Irak ordusu tarafından önemli bir direnişle karşılaşmayan ABD, Irak ordusunu dağıtarak mevcut güvenlik boşluğunu arttırmıştır. Böylelikle ABD'ye karşı direnişler yavaş yavaş başlamıştır. Bu direnişin en organize ve faal gruplarından biri olarak Ebu Mus'ab ez-Zarkavi liderliğindeki "Cemaat et-Tevhid ve'l Cihad" isimli örgüt ön plana çıkmıştır.(Acun, 2014, s.2)

Bin Ladin ve Zarkavi'nin birlikte hareket etmesiyle birlikte binlerce Müslüman savaşçı Irak topraklarına giriş yapmıştır. 2004 yılında Zarkavi El-Kaide'ye tamamen biat ederek örgütün Irak El-Kaidesi olarak anılmasına yol açmıştır.(Acun, 2014, s.2) Zarkavi Irak'ta bazı Sünni grupları ve Şiileri 2005 seçimleri öncesi kâfirlikle itham etmiş ve bu durum 2005 senesinde El- Kaide'nin ikinci ismi olan Zevahiri tarafından kınanmıştır. Zarkavi'ye dışlayıcı mesajlardan vazgeçmesi için salık vermiştir. (Ateş-Çiftçi, 2017, s.49) Ancak Zarkavi için hedefin Şiiler olması değişmemiş ve El-Kaide ile yol ayrımına gelmiştir. Yeni bir yapılanmaya giden Zarkavi birkaç Sünni grupla birlikte Irak İslam Devleti olarak örgütü yenilemiştir.

Zarkavi'nin 2006 yılında bir hava saldırısında öldürülmesiyle birlikte Ebu Hamza el-Muhacir örgütün yeni liderliğini geçici bir süreliğine üstlenmiştir. Muhacirden sonra İslam Devleti olma yolunda liderliği Ebu Ömer el-Bağdadi devralmıştır. ABD'nin Irak İslam Devleti'nin eylem ve politikalarından rahatsız olan grupları örgütleyip desteklemesi sonucu Irak İslam Devleti güç kaybetmiştir.(Ateş-Çiftçi, 2017, s.50,)

2010 yılında Ebu Ömer el Bağdadi'nin öldürülmesi sonucu başa gelen Ebu Bekir el-Bağdadi, 2011 yılında El-Kaideye biat ettiğini duyurdu ancak sonrasında 2013 yılına gelince örgütün ismini Irak ve Şam İslam Devleti olarak değiştirdi. Suriye El-Kaide'si olan El Nusra Cephesiyle birleştiğini duyuran Bağdadi, hem El Nusra Cephesi lideri Ebu Muhammed el Culani hem de Eymen el Zevahiri tarafından yalanlandı.(Philippe Migaux, 2016, s.598) Zevahiri'den İŞİD'in iptal edilmesini, Suriye'deki faaliyetlerin sona erdirilmesini isteyen bir ultimatoma alan Bağdadi yine de hem Irak hem de Suriye'de faaliyetlerini devam ettirmiştir. (Ateş-Çiftçi, 2017, s.50)

Çalışmanın ana önemi El-Kaide ve İŞİD terör örgütlerinin benzerlik ve farklılıklarını inceleyerek küresel terör dalgalarına giden yolun daha iyi anlaşılabilmesini sağlamaktır. Terörün bölgesel ve küresel gelişiminin en uç iki noktasının El-Kaide ve İŞİD olduğu hipotezine dayanan bu makalede, iki örgütün karşılaştırması biçiminde ilerleyerek literatüre katkı sağlanması hedeflenmektedir. Elde edilen kaynaklar doküman analizi yöntemiyle toplanarak derlenmiş ve mevcut veriler karşılaştırılarak bir değerlendirilmeye tabi tutulmuşlardır. Makalede zaman zaman birincil kaynaklar kullanılmış zaman zaman ise ikincil kaynaklara başvurulmuştur. Yalnızca El-Kaide ve İŞİD ile sınırlandırılan bu makalede giriş bölümünde genel hatlarıyla bir değer-

lendirme yapılmış, ikinci bölümde iki örgütün benzerlik ve farklılıkları irdelenmiş ve son bölümde ise elde edilen bulgulardan bir sonuç kısmı oluşturulmuştur.

2. İŞİD ve El-Kaide Bağlantısı

Tüm bu yaşananların detayında ise, Zevahiri, Iraklı teröristleri bu çatışmalara katılmaya teşvik etmiş ve 2010 yılında Irak grubunun liderliğini devralan Bağdadi, başlangıçta Suriye'ye örgüt kurmak için küçük bir savaşı grubunu göndermiştir. Suriye'nin kaos içerisinde olmasından dolayı Iraklı teröristler burada güvenli operasyon üsleri kurarak, para topluyor ve amaçlarına ulaşabilmek adına yeni katılımcılar kazanmaktaydı.(Çetinkaya, 2023, s.2) Durumun örgüt açısından olumlu seyri hedefleri de büyütmüş ve Suriye'yi de içine alacak şekilde genişlemiştir. Ayrıca 2011'in sonunda ABD güçlerinin Irak'tan ayrılmasıyla Irak'ta daha az baskıya maruz kalan örgüt. Suriye'de, büyük toprak parçalarını ele geçirmiş; Suriye rejiminin daha ılımlı gruplara odaklanmasından ve Suriye muhalefetinin genel olarak parçalı yapısından faydalanmıştır. Aynı zamanda Irak Başbakanı Nuri el-Maliki, Şii tabanından aldığı desteği artırmak için bir dizi politika uygulamış ve sistemli bir şekilde Iraklı Sünnileri iktidardan dışlamıştır. Bu nedenle Bağdadi'nin örgütü, halk desteğini istikrarlı bir şekilde sağlamlaştırmış, Irak'ta gücünü geri kazanmış, Suriye'de bir üs inşa etmiş ve insan gücünü arttırmıştır.(Karakaya, 2019, s.154)

Suriye iç savaşı, Irak El-Kaidesi'nin faaliyetlerini canlandırmış, ancak sonuçta El-Kaide liderliği ile bir ayrılığa neden olmuştur. Zevahiri, Irak'taki bağlı grupları Suriye'ye taşımaları konusunda teşvik etmiş, ancak aynı zamanda özellikle Suriyelileri vurgulayarak yerel bir kimlik kazandırmak için Suriye'de ayrı bir grup oluşturma isteği olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle, Suriye'de El-Kaide ürünü olarak El Nusra Cephesi kurulmuştur.(Terkan vd., 2015, s.45) Zevahiri, bu gelişmeyi olumlu bir adım olarak görmesine rağmen, Bağdadi ve diğer Iraklı liderler grupların sadece yerel nüfusa döndüğünü ve fazlasıyla bağımsız hale geldiğini düşünürken, Bağdadi, El Nusra'nın Irak ve onun orijinal liderliklerini göz ardı ettiğini düşünmüştür. Grubu kontrol altına almak ve Iraklı otoriteyi yeniden tesis etmek amacıyla, Bağdadi El Nusra'yı kendi örgütünün bir parçası olarak ilan etmiştir. Nusra liderleri ise buna karşılık, bağımsızlıklarını korumak için doğrudan bir yeminle Zevahiri'ye bağlılık yemini etmişlerdir.(Terkan vd., 2015, s.48) Zevahiri'nin bu durumu kabul etmesi yönündeki telkinlerini Bağdadi reddetmiş ve El Nusra'yı kendisine bağlı bir grup olarak yeniden ilan etmiş; bu hamle, her iki grup arasındaki düşüncelerinin ölümcül bir çatışmayı tetiklediği daha geniş bir anlaşmazlığı başlatmıştır. Şubat 2014'te Zevahiri, Bağdadi'nin grubunu resmi olarak reddetmiş ve bağları sonlandırmıştır.(Hatahet, 2015)

Haziran 2014'te, Bağdadi'nin güçleri, Irak'ın uzak bölgelerinin yanı sıra Musul ve Tikrit gibi büyük şehirleri, hidroelektrik barajları ve petrol rafinerileri gibi önemli kaynakları ve Suriye ile sınır bölgelerindeki birkaç stratejik sınır geçişini hızlı bir biçimde ele geçirerek hızlı bir büyüme yaşamıştır. Sadece bir ay içinde, örgüt, kontrol

altındaki bölgede bir hilafet kurduğunu ve Bağdadi'yi halife olarak seçtiğini duyurmuştur. Bu ani değişikliklerle, Bağdadi, Zevahiri'nin yanında sadece rahatsız edici bir figür olmaktan çıkmış; aynı zamanda otoritesine ciddi bir meydan okuyucu ve küresel "cihatçı" hareketin öncüsü olarak örgütün pozisyonuna bir tehdit oluşturur hale gelmiştir. İŞİD ve El-Kaide arasındaki anlaşmazlık, sadece "cihatçı" hareket içindeki bir iktidar mücadelesi değildir. İki örgüt, ana düşmanlar, stratejiler, taktikler ve diğer temel konular konusunda farklılık göstermektedir.(Salman, 2020, s.101)

El-Kaide'nin nihai hedefi, Orta Doğu'daki yozlaşmış irtidat rejimi olarak gördüğü yönetimleri devirmek ve onları kendi perspektifinden gerçek İslam hükümetleriyle değiştirmektir, ancak El-Kaide'nin asıl düşmanı, Orta Doğu'nun sorunlarının temel nedeni olarak gördüğü Amerika Birleşik Devletleri'dir. Amerika Birleşik Devletleri'ni hedef alarak, El-Kaide, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu Müslüman devlet rejimlerine destek vermeyi sonlandırmasını ve bölgelerden tamamen çekilmesini nihayetinde gerçekleşeceğine inanmakta, böylece rejimleri içeriden gelecek saldırılara karşı savunmasız bırakılacağını düşünmektedir. El-Kaide, Şii Müslümanları "irtidatçı" olarak görse de, onların öldürülmesini çok aşırı, kaynakların boşa harcanması ve daha geniş "cihatçı" projeye zarar verici bulmaktadır.(Salman, 2020, s.103)

3. Benzerlikler ve Farklılıklar

İŞİD, El-Kaide'nin uzak düşman stratejisini izlememiş, bunun yerine bölgesel bir düzeyde yakın düşman stratejisini tercih etmiştir. Bu nedenle, İŞİD'in başlıca hedefi Amerika Birleşik Devletleri değil, Arap dünyasındaki "irtidatçı" rejimlerdir. Önce İslam topluluğunu temizlemeyi tercih eden Bağdadi, Şii ve diğer dini azınlıkları ile rakip "cihatçı" grupları hedef almayı İŞİD'in önceliği olarak kabul etmektedir. İŞİD'in düşmanlarının küçük bir listesinde, Irak Şiiileri, Lübnan Hizbullah'ı, Yezidiler ve Suriye'deki rakip muhalif gruplarını görmek mümkündür.(Baharççek & Yıldırım, T.Y.)

Bununla birlikte El-Kaide, amacına ulaşmak için farklı stratejileri bir araya getirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı savaşmak için El-Kaide, Müslüman dünyayı hareketini takip etmeye ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Müslüman dünyadan geri çekilmesini sağlamaya ikna etmek amacıyla sarsıcı terör eylemleri planlamıştır. Ayrıca, El-Kaide, İslam dünyasındaki isyancılara, Amerika Birleşik Devletleri tarafından desteklenen rejimlere karşı savaşmaları için destek vermiştir. El-Kaide, Müslümanları cihadın onların görevi olduğuna ve cihatçıların yerel hedeflerine kendi amaçlarını benimsemeleri için Müslümanları ikna etmek amacıyla bir dizi propaganda yayınlamıştır.(Karakaya, 2019, s.156)

İŞİD'in, bu hedeflerin bazılarını benimsemekle birlikte, prensipte anlaşma olduğu yerlerde bile yaklaşımı oldukça farklıdır. İŞİD'in stratejisi, toprak kontrol etmek, pozisyonunu sürekli olarak sağlamlaştırmak ve genişletmektir. Bunun bir kısmı ideolojik olarak: İŞİD, Müslümanların İslam hukuku altında yaşayabileceği bir hükümet

oluşturmak, toprak kontrolü sağlayarak bir ordu inşa etmek ve ordusunu kullanarak daha fazla toprak kontrol edebilir hale gelmeyi amaçlamıştır.(Şenol vd., 2016, s.286)

İki grubun tercih ettikleri taktikler, bu stratejik farklılıkları yansıtır. El-Kaide, stratejik veya sembolik hedeflere karşı büyük çaplı, çarpıcı saldırıları tercih etmiştir: 11 Eylül Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon saldırıları en belirgin olanlardır, ancak 1998'de Kenya ve Tanzanya'daki ABD elçiliklerine düzenlenen saldırılar, 2000'de Aden limanındaki USS Cole saldırısı ve 2005'te 10'dan fazla transatlantik uçuşu düşürme girişimi gibi olaylar, infial yaratan olaylara vurgu yapmalarını göstermektedir. Aynı zamanda, El-Kaide, Batı, Yahudi ve diğer düşman hedeflere yönelik daha küçük çaplı terör saldırılarını desteklemiş, isyancıları eğitmiş ve gerilla orduları oluşturmaya çalışmıştır. (Abubaker, 2019, s.143) Ancak El-Kaide, Batılılara ve özellikle Amerikalılara karşı saldırı çağrısında bulunmasına rağmen, amacına uygun olduğunda Batılıları öldürmekten kaçınmıştır. Belki de bunun en dikkate değer örneği, El-Kaide'nin Batılı gazetecilere birden fazla kez güvenli geçiş sağlama kararı ve onlara yüz yüze Bin Laden ile görüşme izni verme kararıdır. Eğer kimsenin dikkatini çekmiyorsa terör ve terör eylemleri işe yaramaz hale gelmektedir ve sosyal medya öncesi dönemde El-Kaide, mesajını hedef kitleye iletmek için Batılı gazetecilere ihtiyaç duymuştur. El-Kaide, IŞİD'in ele geçirdiği bazı Batılı gazeteci ve yardım kuruluşu çalışanlarının idamına masum oldukları gerekçesiyle karşı çıkması da faaliyet yürütme bakımından iki örgütün farklarından biri olarak göze çarpmaktadır.(Erdin, 2017, s.139)

Kontrol ettiği bölgelerde, IŞİD, nüfusu teslim olmaya ve toplumu kendi ideolojisinde arındırmaya zorlamak için kitlesel infazlar, açık kafa kesmeler, tecavüz ve sembolik haç çarmıhı gösterileri gibi terör eylemleri kullanırken aynı zamanda temel hizmetler sunarak: nüfustan bazı destek veya en azından korku nedeniyle itaate rızalı veya rızasız ortam hazırlar. El-Kaide ise daha nazik bir yaklaşımı tercih eder. On yıl önce Zevahiri, Iraklı teröristleri vahşetleri nedeniyle eleştirmiş ve bu durumun nüfusu aleyhlerine döndüreceğini ve daha geniş Müslüman toplumunu yabancılaştıracağını doğru bir şekilde düşünmüştür ve bu konuyu mevcut görüş ayrılıklarında da gündeme getirmiştir. El-Kaide, Suriye'deki bağlı kuruluşu El Nusra Cephesi'nin etkin olduğu bölgelerde vaazlar vermeyi ön plana çıkararak, yerel Müslümanları El-Kaide'nin görüşlerini benimsemeye zorlamak yerine ikna etmeye çalışmışlardır. IŞİD'in Irak'tan aldığı ders ise yeterince vahşi olmadığı için zorlandığı yönünde olmuştur.(Demirci, 2017, s.199)

4. IŞİD Terör Örgütünü'nün Dönüşüm Çabaları

IŞİD'e yönelik yapılan koalisyon ve operasyonlar sonrası örgüt yok olma noktasına gelmiş ancak yerel yönetimler, bölgesel ve uluslararası faktörler, özellikle IŞİD ve onun kollarının bulunduğu birçok bölgede, özellikle de Irak ve Suriye'de, radikalizmin uygun bir zeminini sağlamaya devam etmektedir. Bu faktörler, özellikle marjinalleşme, adaletsizlik, öfke ve intikam isteği gibi duyguları içermektedir. Bu durum,

örgüte, yeniden liderlik ve yapı oluşturma yeteneği, yüksek verimlilikle bir aşamadan diğerine taktik değiştirebilme yeteneği ile birlikte, özellikle insan kaynağı toplama ve propagandada, askeri ve güvenlik faaliyetlerinde uzmanlık ve uyum sağlama yeteneği sunmaktadır. Yeniden yapılanma ve uyum süreciyle ilgili en dikkate değer gözlem, somut bir hilafet modelinden sanal bir hilafet modeline geçiş olmuştur. Örgüt, büyük şehirlerin kaybı ile birlikte hilafetin sona erdiğinin son derece farkındadır. Bununla birlikte, aynı zamanda takipçileri ve destekçileri arasında hilafet sembolizmini korumaya çalışılmıştır(Güneş & Ündücü, t.y.). Buna rağmen, İŞİD'in yükselişi ve yayılma döneminde, 2014-2018 arasında dünyanın birçok ülkesini etkileyen bireysel ve küçük çaplı terör saldırılarında somut bir düşüş gözlemlenmiştir. Bu, örgütün propagandasının büyük bir kısmının cazibesinin azalmış olmasından kaynaklanmaktadır. Daha önce, İŞİD taraftarlarının dikkatini çeken iki görüntü vardı: birincisi, düşmanlarla ilişkilendirilen güç, baş kesme ve zalimlik görüntüleri ve ikincisi, örgütün kontrolündeki bölgedeki gerçekliğin süslenmiş görüntüsü, burada örgütün şeriat hükümleri altında bir devlet gibi görünmesiydi. Bu konuda durum tamamen tersine dönmüş ve birçok Müslüman ve Arap toplumunun güç arayışını körükleyen propagandanın güçsüzleştiği, mevcut zorluklar karşısında Arap rejimlerinin ciddi zayıflığı bağlamında ortadan kaybolduğu görülmektedir.(Karakaya, 2019, s.162)

Ayrıca, son zamanlarda örgütün endişelerinin ve retoriğinin, önceki dönemlerde büyük ölçüde dışlandığı Filistin sorununa yeniden odaklandığı gözlemlenmiştir. İŞİD günümüzde “yüzyılın anlaşması” ve Arap devletleri ile İsrail arasındaki normalleşme gibi güncel durumları sömürmektedir. Ayrıca örgüt mensubu kadınların ve tutuklu İŞİD üyelerinin durumu, örgütün önceliklerinden biri haline gelmiş ve mevcut dönem retoriğinin başında yer almaktadır. Örgüt, Irak'taki Ebu Garib hapishane operasyonuna benzer operasyonlar gerçekleştirmeye çalışmakta, bu operasyonda örgütün düzinelere üyesi serbest bırakılmıştır veya Yemen ve Afganistan'daki diğer El-Kaide operasyonlarına benzer operasyonlar yapmaya çalışmaktadır. Bu durumun mesajı önemlidir çünkü takipçilerine ve ailelerine, İŞİD'in sorumluluklarını terk etmediğini göstermeye çalışmaktadır.(Abubaker, 2019, s.155)

İŞİD, bir dönüşüm içerisine girerek; uyarlama, yeniden yapılanma ve hilafeti sanal bir modele kaydırma gibi değişiklikler yapmıştır. Sahada, askeri ve güvenlik taktikleri düzeyinde, medya ve siyasi retorik düzeyinde, bölgelere göre önceliklerini yeniden düzenlemeye başlamıştır. Bununla birlikte örgüt iki faktörü sömürmek istemiştir: İlk olarak, Arap otoriterliği, Arap dünyasında meşruiyet krizini güçlendirerek, hayal kırıklığı ve öfke duyguları yaratma, kutuplaşma ve insan gücü toplama için verimli bir ortam sağlamak; ikincisi, yüzyılın anlaşması ve Arap devletleri ile İsrail arasındaki normalleşme süreci sonucu Filistin meselesiyle ilgili gelişmelerdir.(Salman, 2020, s.109)

İŞİD'in, önceki deneyimlerine dayanarak toplum içinde “kuluçka merkezleri” oluşturma yeteneğini yeniden kazanması olası görünmemektedir. Ayrıca, örgütün liderleri, toplulukları ikna ederek bedelsiz destek sağlama amacı güden ideolojik re-

vizyonlara işaret eden herhangi bir belirti veya öncül bulunmuyor. Örgütün liderleri, önceki liderleriyle aynı ideolojik temelde ısrar etmeye devam ediyorlar ve bu durumda önemli bir değişiklik veya El-Kaide ile olan ilişkiler açısından aniden bir dönüşüm yaşanmadıkça bu konuda değişiklik beklenmemektedir.(Çetinkaya, 2023)

İkinci bir sorun, IŞİD'in mirasıyla ilgilidir. Geçen yıllarda, örgüt, hakim olduğu bölgelerde bir nesil yetiştirmiş ve büyütülmüştür. Ancak yerel yönetimler, uluslararası kuruluşlar ve hatta bu bireyleri rehabilitasyon ve topluma entegre etmek için net bir strateji geliştirebilecek ülkeler, bu konuda henüz tatmin edici politika yanıtları oluşturamamışlardır. Bu durum, hala net bir çözümün olmadığı bir neslin olduğu anlamına gelmektedir (Çetinkaya, 2023).

Terörizmi ve aşırıcılığı önlemek için ciddi bir küresel yaklaşım geliştirilmesi gerekiyorsa, öncelikle birçok ülkede var olan siyasi, ekonomik ve sosyal koşullar gibi nedenlere ve itici faktörlere odaklanmak elzemdir. Bu faktörler, özgürlük ve demokrasi ortamının oluşturulmasını, gençlerin topluma entegre edilme yeteneklerinin artırılmasını ve bu gençler arasındaki memnuniyetsizlik, öfke ve hayal kırıklığının azaltılmasını içermelidir. Ayrıca, küresel ve bölgesel politika düzeyinde iş birliğini sürdürmek, güvenlik ve askeri faaliyetlerle uyumlu bir şekilde siyasi çözümleri düşünmek ve özellikle radikalleşmeye yakın çocukları olan ailelerin IŞİD mirasıyla nasıl başa çıkılacağına dair net stratejiler geliştirmek gereklidir. Bu özellikle zamanında terör örgütü üyesi olan bireylerin dönecekleri ve topluma yeniden entegre edilmeleri beklenen hukuki ve insan haklarına saygılı bir dönüşüm sürecini ele alırken yaşanan zorluklar göz önünde bulundurulduğunda daha da önemlidir (Salman, 2020, s.110).

3. Sonuç

El-Kaide, fikirsel olarak, örgütsel yapısı, ekonomik kaynakları, taktikleri ve askeri stratejisi ile birlikte düşünüldüğünde, globalleşmenin neden olduğu finansal ve toplumsal eşitsizliklerin yanı sıra Ortadoğu'daki siyasi anarşinin de etkisiyle, İslami köktencilik olarak bilinen bir fikir yapısını esas edinerek dini kurallara bağlı olarak gözükten terörizm bağlamında ortaya çıkan ilk global terör örgütü olmuştur. Bir başka söyleyişle, küresel terörizmin dünya çapında belirgin hale geldiği dönemde El-Kaide belirgin bir rol oynadı. Bununla birlikte, küresel terörizmin ortaya çıktığı, büyüdüğü ve somutlaştığı coğrafyalardan biri olan Afganistan'ın bir başarısız devlet olarak sınıflandırılmış olması da sarsıcı bir durumdur. Benzer şekilde, IŞİD'in ortaya çıktığı ve büyüdüğü Suriye ve Irak için de benzer bir sonuç çıkarımında bulunulabilir. Bahsi geçen bu, istikrarsız bölgelerin terör örgütlerinin meydana çıkması ve büyümesine zemin sağlayabileceğini göz önüne sermektedir.

Sonuç olarak, El-Kaide ile IŞİD gibi örnekler üzerinden bu süreci anlamamıza yardımcı oldu. Bu örgütlerin ideolojik temelleri, örgütlenme yapıları ve etki alanları, küresel terörizmin dönüşümünün anlaşılmasına katkı sağlayan önemli örnekler olarak öne çıkmaktadır.

Tüm bunlara ek olarak, örgüt beyanlarının detaylı bir şekilde incelenmesi sonucunda, İŞİD'in El-Kaide'ye göre daha titiz ve tutucu bir ideoloji kanıksadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, El-Kaide liderleri, bu materyallere oldukça fazla bir şekilde atıfta bulunsalar da Azzam ve Zevahiri gibi örneklerde görüldüğü gibi, günümüze adapte etmek için kendi yorumlarıyla harman edilmiş bir fikir dünyası inşa edilmiştir. Örneğin, çağımızın koşulları göz önüne alındığında, her iki örgüt için cihat farz olarak görülmüştür. Ancak İŞİD için her Müslümanın şartlara bakılmaksızın cihada katılım sağlaması gerektiği ve katılmayanların eleştirildiği hatta savaşılması gereken düşmanlar olarak hedef gösterildiği bir ideoloji benimsemektedir. Diğer taraftan, El-Kaide için böyle bir eleştiri veya şart mevzu bahis değildir. Hatta, savunma ve saldırı cihati gibi ayrımlar söz konusudur.

Eylem bazında karşılaştırıldığında, İŞİD, genel olarak Suriye ve Irak gibi birkaç bölgede devlet benzeri bir yapı kurmak hedefi ve toprak kontrolü edinme ihtiyacı hissetmiştir. Diğer yandan, El-Kaide, toprak kazanma hedefi edinmemiş ve dünyanın değişik yerlerinde Batı hedeflerine terör saldırıları yapmaktadır ve asıl amacı, küresel bir cihat anlayışıyla Batı düzenini kökten kazımaya yöneliktir. Bu sebeple, iki örgüt arasında oldukça açık bir biçimde bir hedef farklılıkları olduğu göze çarpmaktadır.

Tüm bu bilgilere rağmen, bu örgütlerin birbirine benzer özelliklere sahip olduğunu söylemek de mümkündür. Ancak söylemler detaylı incelendiğinde bahsi geçen farklılıklar bu örgütlerin tamamen benzer olmadığını da ortaya koymaktadır. Bunlara ek olarak bahsedilen farklılıklar bu örgütleri kökten ayırmaya ve onları değişik sınıflar içerisinde kategorize etmeye de olanak sağlamamaktadır. Bu sebeple devamlı bir biçimde büyüyen cihadi örgütleri anlaşılır bir duruma getirebilmek için kategorizasyona ihtiyaç olsa da kategorize etmeyi örgütlerin kendilerine has olguların içerisinde yapmak daha anlaşılır sonuçlar vereceği de aşikâr bir durum olarak önem kazanmaktadır.

Kaynakça

- Abubaker, S. S. (2019). Hilafet'ten terör teşkilatlanmasına dönüş: İŞİD. *Lectio Socialis*, 3(2), 139-158.
- Acun, C. (2014). Neo el-Kaide: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD). *Seta Perspektif*, 53, 1-6.
- Ateş-Çiftçi, E. B. (2017). İŞİD: Oluşum, Kuruluş ve Devletleşme Süreçleri. *Lectio Socialis*, 1(1), 44-58.
- Baharçipek, A., & Yıldırım, U. T. (T.Y.). *Irak Ve Şam İslam Devleti'nin (İşid) Terör Saldırları Üzerine Bir Analiz*.
- Çetinkaya, Ş. (2023). Radikal Dinci Terör Örgütleri: El Kaide'den İşid'e Evrilen Süreç. *Sosyal Bilimler Üzerine Araştırmalar-II*, 1.
- Demirci, S. R. (2017). İşid'in Genişleyen Afrika Ağı: Boko Haram ve Eş Şebab Uzantisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 195-211.

- Erdin, Ç. (2017). Radikal selefi örgütlerin sosyal medya kullanımı: IŞİD örneği. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 124-130.
- Güneş, Ü., & Ündücü, D. D. C. A. (T.Y.). *Soğuk Savaş Sonrası Dünyada Terör, Algısı, Örgütleri: El Kaide Ve IŞİD*.
- Hatahet, S. (2015). Suriye’de IŞİD. *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirme Raporu*, 20.
- Karakaya, İ. (2019). Küresel terörizmin dönüşümü: Irak ve Şam islam devleti (IŞİD) örneği. *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38(1), 149-198.
- Kuloğlu, A. (2011). El Kaide lideri Bin Ladin operasyonu ve sonuçları. *Ortadoğu Analiz*, 3(30), 74-81.
- Öztürk, S. (2019). Küresel Terör Örgütü el-Kaide’nin Gelişimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Bağlamında “Cihad” Anlayışının Geçirdiği Değişimler. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 6(2), 167-196. <https://doi.org/10.26513/toecd.585673>
- Philippe Migaux, P. M. (2016). *Terörizmin Tarihi*. Nora Yayıncılık.
- Salman, S. (2020). IŞİD’in ideolojisi: Cihadi Selefilik. *Lectio Socialis*, 4(2), 97-112.
- Sönmez, G. (t.y.). *El-Kaide’den DEAŞ Sonrası Döneme: Küresel Militan Selefi Hareketin Dönüşümü ve Geleceği*.
- Şenol, D., Erdem, S., & Erdem, E. (2016). IŞİD: Küresel bir terör örgütü. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 277-292.
- Terkan, A., Zayıf, V., & Yaşar, İ. (2015). El Nusra Cephesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 14(1), 39-64.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Said Oktay %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Said Oktay 100%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.